

Rozhovor s pamětníkem

Pamětník: muž, 45 let, původem z České republiky, vysokoškolské vzdělání, bydliště Praha, až do roku 1983 bydlel v menším městě na Moravě

Politická zkušenost 70. a 80. let: vzhledem k ročníku narození (1965) se v 70. letech do politiky prakticky vůbec nezapojoval, politiku vnímal jako nepřátelský svět nedůvěryhodných lidí, před kterými bylo třeba mít se na pozoru. Tento postoj přejal od svých rodičů, kteří byli nestraníci a drželi se stranou, nechtěli se zaplétat s komunisty, ale ani nebyli jejich aktivními odpůrci. Pamětník byl jako dítě členem pionýrské organizace a později členem SSM, což bylo chápáno jako nutnost. Rodina pamětníka patřila mezi aktivní evangelíky, což jí v některých ohledech způsobovalo problémy. Rodina zároveň udržovala vztahy s lidmi, kteří v roce 1977 podepsali Chartu 77. V kontaktech zůstali i po roce 1977 a byli svědky jejich pronásledování.

Pamětník v době dospívání v 80. letech na základě svých předešlých zkušeností dospěl k hluboké nedůvěře ke komunistickému režimu. V roce 1983 odchází studovat do Prahy, což byla pro něj zkušenost menší společenské kontroly a větší osobní svobody. Následuje příkladu jednoho ze svých spolužáků, vystoupil z SSM, a k jeho velkému překvapení nenastala žádná represe ani změna. Pamětník si uvědomil, že hodně věcí lidé dělají pouze ze strachu, i když to není v praxi nutné.

Každodennost konce 80. let: Pamětník studoval mezi lety 1983 až 1988 na vysoké škole, bydlel v Praze na koleji. Stýkal se s nejrůznějšími skupinami mladých lidí. Ignoroval tehdejší masovou kulturu – dalo se jednoduše žít v tzv. paralelním světě, zajímat se o hudbu, číst si zakázanou literaturu a další. Na vysoké škole se seznámil s dětmi chartistů a politicky aktivními členy evangelické mládeže, ze kterých se později stali poslanci. Přesto ale pamětník nikdy nebyl členem organizované disidentské skupiny. Byl hodně ovlivněný perestrojkou M. Gorbačova. Měl pocit, že je příležitost udělat komunismus „přijatelnější“, ale neočekával jeho krach. Předpokládal, že se odehraje něco podobného tomu, co bylo v Číně, tj. postupné ekonomické změny, zmírnění represe, větší volnost cestování apod., ale při zachování vlády jedné strany.

Atmosféra roku 1989: Pamětník byl od září roku 1988 do srpna 1989 v Jánovicích nad Úhlavou, kde plnil povinnou vojenskou službu. Podle jeho slov se jednalo o „exkurzi do komunismu 50. let“. Jako voják základní služby byl naprosto odříznut od veškerých informací. Informace o dění v Praze přicházely neúplné, pokroucené a ze třetí ruky. Potencionální rozsah změn za branami kasárny si pamětník uvědomoval hlavně v okamžiku, kdy začali v jeho vojenské jednotce vybírat některé jejich členy (jen členy SSM) na speciální výcvik do „Pořádkových jednotek“, které měly za cíl v případě potřeby jet do Prahy nastolit pořádek. Šokem byla informace o volbách v Polsku v létě 1988, kdy kandidáti komunistické strany byli poraženi opozicí. V kasárnách v té době zavládl zmatek, zvláště proto, že se v létě 1988 měl pamětník v Polsku účastnit velkého cvičení. To nakonec proběhlo, ale za úplné izolace českých vojáků od místního obyvatelstva.

V září 1989 se pamětník vrací do Prahy a nastupuje do Akademie věd jako doktorand. Za rok pobytu na vojně pociťoval obrovskou změnu k lepšímu – atmosféra v Praze byla uvolněnější, svobodomyšlná, to se týkalo i poměrů na pracovišti. I přesto očekával čínský scénář s rychlejšími radikálnějšími změnami. Pamětníkovy názory na budoucnost se naprosto změnily v okamžiku, kdy v NDR padla Berlínská zeď a sovětská armáda usazená v NDR nikterak nezasáhla. V tom okamžiku si uvědomil, že českoslovenští komunisté se nemohou spolehnout na pomoc ruských vojáků. Bez jejich pomoci bylo jasné, že se neudrží u moci, jestliže se setkají s masovějším odporem. Od té doby se začíná aktivně účastnit demonstrací.

Přepis rozhovoru o listopadové revoluci:

Jak to vypadalo na vašem pracovišti těsně před 17. listopadem?

Na tom pracovišti, v Akademii věd, kde jsem v září 1989 začal doktorské studium, byla atmosféra vstřícně naladěná k očekávaným změnám v politice. I vedoucí toho pracoviště i členové komunistické strany vypadali, že mají zájem na změnách a že jim to dělá radost. Nebyli tam totiž žádní kovaní komunisté. Byli jsme jenom varováni před sekretářkou vedoucího, která žila s příslušníkem StB, ale ona se asi bála víc než my. Brala si dovolenou vždycky, když byla ohlášena nějaká demonstrace, aby se nemusela k ničemu vyjadřovat. Takže to bylo v pohodě. Během demonstrací ve Východním Německu bylo běžné, že měli starší kolegové v kancelářích nahlas puštěnou Svobodnou Evropu a hlasitě a s radostí vyjadřovali svůj názor. Povinná účast doktorandů na kurzech marxismu-leninismu se hned od počátku školního roku zvrhla v hádky doktorandů s lektory. Výuka v podstatě neprobíhala a lektoři se v podstatě jenom bránili argumentům a někdy i posměchu frekventantů těch kurzů. Dříve obávání komunističtí ideologové už působili směšně.

Zúčastnil jste se osobně taky demonstrace 17. listopadu?

Ano, zúčastnil jsem se s budoucí manželkou demonstrace na Albertově i pochodu na Vyšehrad. Potom jsme odešli z Vyšehradu na kolej do Voršilské ulice, vedle Národní třídy, protože byli u nás na návštěvě rodiče mé partnerky, se kterými jsme měli jít do divadla na Václavském náměstí. Měli jsme s nimi sraz v kavárně Slávia na Národní třídě. Když jsme seděli v kavárně, viděli jsme, jak po Národní třídě přešel průvod demonstrantů směrem do centra. Přidali jsme se i s rodiči přítelkyně k průvodu, ale vzápětí jsme odbočili do Voršilské ulice, abychom se upravili do divadla. Když jsme vycházeli z koleje, na ulici stáli policisté a nechtěli nás nikam pustit. Ukázali jsme jim naše lístky do divadla, a tak nás pustili postranními ulicemi, za zády policejního kordonu, do divadla. Po skončení divadelního představení jsme se vraceli z Václaváku přes Můstek po Národní třídě zpátky na kolej. Všude byly hloučky lidí, kteří pískali na všechny projíždějící auta. Na místě střetu demonstrantů s policií bylo spousta nepořádku: skvrny od krve, boty, zbytky oblečení. Říkali jsme si, co se tady stalo. Přicházeli lidi a zapalovali svíčky. Pořádně jsme se ale nedozvěděli, co se stalo, vrátili jsme se pozdě a pořád jsme s sebou měli partnerčiny rodiče. Teprve druhý den, v sobotu, když jsme šli ráno na svatbu našich kamarádů-studentů, kde jsme se potkali se spoustou našich známých, z nichž někteří byli přítomni na demonstraci až do konce, jsme se dozvěděli, co se událo. Všichni byli hrozně rozčilení a tvrdili, že si to nenechají líbit a že odejdou ze škol. Nebylo to nic organizovaného, spíš byli všichni rozhořčeni událostmi předešlého dne. Ještě toho dne jsme byli na jedné menší demonstraci na Václavském náměstí, ale tam policie nějak nezasáhla. Hned v neděli večer jsme byli na další demonstraci, která byla podstatně větší a skončila průvodem davu demonstrantů přes Národní třídu, kolem Národního divadla, přes most na Újezd. Původně jsme chtěli jít na Hrad, ale za mostem nám cestu zatarasily kordony policistů. Vlastně nás obklíčili. Nakonec jsme se s nima nějak domluvili, aby nás nechali jít zase zpátky, bez toho, aby nás mlátili. Bylo vidět, že policisté už nechtějí zasahovat, nebo že nemají příkaz nás rozhánět násilím. Myslím, že si komunisti mysleli, že demonstrace časem utichnou, ale protože se lidi přestali bát, začalo naopak demonstrantů přibývat.

Když jsem přišel v pondělí do práce, tak si nás mladší zavolal vedoucí pracoviště, což byl člen komunistické strany, a řekl nám, že teď není důležité, abychom chodili do práce, ale že jsou teď důležitější věci na práci. Starší kolegové nás povzbuzovali k tomu, abychom pomohli studentům s rozvážením letáků a dalších materiálů po České republice. Někteří nám dokonce dávali peníze na vlak. Televize totiž nevysílala nic. V Praze to bylo de facto vyhrané, ale zbytek republiky neměl žádné informace.

A jel jste rozvážet letáky?

Jo, asi do středy jsme byli v Praze a chodili jsme na demonstrace, ale pak jsme si řekli, že to je nesmysl. Ještě předtím jsem se úmyslně odstěhoval z podnájmu na kolej ke své budoucí manželce, která byla v té době ještě ve čtvrtém ročníku na vysoké škole, protože jsme se báli, že policisté obsadí kolej. Připravili jsme teda nějaký materiály, informace, fotky, letáčky a měli jsme hlídky, kdyby náhodou jely tanky. Nakonec se postupně studenti rozjeli domů, s budoucí manželkou jsme

jeli první do jejího rodného města střední velikosti ve Slezsku. Zatímco v Praze to vypadalo, že je komunismus poražený, lidé v ostatních městech se báli, měli špatné informace, a tak jsme viděli, že ještě není vyhráno. Tam jsem měl takový zážitek, bylo to asi v pátek, herci místního divadla uspořádali demonstraci a já jsem tam byl pozvaný jako přímý svědek událostí v Praze. Vystoupil jsem před plným náměstím lidí a řekl jsem jim zkráceně o dění v Praze. Bylo to zvláštní, protože za rohem byly autobusy narvané policajty. Zrovna když jsem mluvil, tak se ozval z amplionu zatemněné budovy Městského národního výboru hlas, který řekl, že rozpouští toto shromáždění. Lidé se trochu lekli, ten herec, co tam moderoval, si vzal mikrofon a řekl hlasu z okna, že nemůže rozpustit to, co nesvolal, ale jestli chce, že může přijít ven a že mu dají prostor v diskuzi. Na to se zavřelo okno a bylo ticho. Všichni vybuchli smíchy.

Kdy podle vás došlo ke zlomu?

Pro mě byly tři takové zlomové okamžiky. První zlomový okamžik byl, když v televizi odvysílali záznam z konfliktu na Národní třídě, kde bylo jasně vidět, že ti demonstranti neměli zbraně a nikoho neprovokovali. Shodou okolností jsme zrovna byli u bývalého spolužáka mé partnerky, který byl příslušník Veřejné bezpečnosti, po zhlédnutí toho záznamu byl v šoku a začal se nám dokonce omlouvat, ačkoliv on sám s tím neměl nic společného. On byl nějaký dopravní policista, on nebyl žádný mlatič lidí. Když to na něj takhle působilo, tak bylo jasné, že to musí přesvědčit většinu lidí na stranu demonstrantů.

Druhý zlomový okamžik pro mě byl fakt, že si komunisti nedovolili použít k potlačení těch demonstrací armádu a že rezignoval Jakeš.

Třetí bod byl ten, že se k té generální stávce přidali i dělníci a lidé třeba v Ostravě a průmyslových oblastech. Bylo jasné, že se komunistům nepodařilo společnost rozdělit proti sobě.

Kdo byl pro vás nejdůvěryhodnější představitel změny?

Jednoznačně Havel, protože byl jeden z těch, kdo působili třeba i v Chartě, taky byl ve vězení a byl pronásledovaný a bylo jasné, že to nedělá kvůli kariéře, protože bylo evidentní, že z toho mu nic neplynulo. Po revoluci někteří lidé říkali, že byl v Chartě, aby se mohl stát v budoucnosti politikem, což mi přišlo směšné, protože v té době mohl každý podepsat Chartu a stejně to udělal málokdo.

Co třeba Dubček nebo Adamec?

Dubček byl pro mě nedůvěryhodný a prokázal, že je slaboch. Po roce 1968 se nějak proti Rusům nestavěl. Taky podepsal nějaké zákony, podle kterých pak pronásledovali třeba demonstranty a tak. Adamec byl prostě komunist a komunisty jsme nechtěli, takže nebyl žádný důvod s ním počítat v budoucnosti. Na něm jsem si cenil akorát to, že chtěl jednat a nevypadal jako člověk, který by poslal na oponenty tajnou policii nebo vojáky.

Jaký je rozdíl mezi vaším vnímáním listopadové revoluce tehdy a dnes?

Tak tehdy mně ta listopadová revoluce připadal jako zázrak. Ten průběh byl neuvěřitelně pokojný, bylo tam spousta vtípu. Ti lidé byli hrozně ukáznění, tam se nepřevrátila popelnice. Šlo to rychle a správným směrem a bral jsem to jako obrovskou příležitost. Otevřely se mi možnosti, o kterých jsem ani nesnil. Nikdy jsem si nedokázal představit, že bych se kdy podíval třeba do Vídně, natož do Grand Canyonu. I když jsem si nedělal iluze o tom, že všechno bude růžové a svět bude jiný, protože jsem si velice rychle všimnul, že někteří lidé třeba 18. listopadu obhajovali komunistický systém jako nejlepší možný a 20. listopadu zakládali Občanské fórum a jako jeho mluvčí plamenně hovořili o tvrdším postupu proti komunistům, stejně jsem ty změny bral jako jednoznačně pozitivní, protože kariéristů bude vždycky dost, ale nebudou mít nad mým životem takovou moc, jako komunisti tehdy.

Když se na to dívám zpětně, tak si myslím, že to šlo tak rychle mimo jiné proto, že část těch komunistických kádru v roli různých ředitelů a manažerů už ten komunismus vlastně vůbec nepotřebovala a vítali změnu k tržnímu režimu. Největším zklamáním v tom porevolučním vývoji jsou média, která jsou nástrojem principiálně stejné propagandy, jako byla za komunismu, jenom

jsou ve své práci rafinovanější. A taky mě hodně zklamala skutečnost, jaký vliv na veřejný život mají v demokratické společnosti klany tvořené politiky a majiteli různých firem. Je vidět, jak si lze za peníze koupit oblibu novináře nebo celou politickou stranu.

S nahlédnutím na nedávný předvolební humbuk: myslíte si, že je nebezpečí návratu komunismu?

Bez Sovětského svazu v zádech nejsou podle mě čeští komunisté dnes už žádným skutečným nebezpečím. Daleko nebezpečnější se mi zdá, že pro samé varování před návratem komunismu si lidé nevšimnou, že tu někdo pozvolna zavádí prvky známé spíše z fašismu. Vždycky, když slyším někoho, jak řekl, že socky dělníci jsou líní lidé a měli se ve školách učit, hned mě napadne, jak malý krok je to od výstavby koncentračních táborů.